

Mario Bara,
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
mario.bara@imin.hr

Kulturna baština Hrvata u Vojvodini i mogući modeli njezine zaštite

Sažetak

U radu se razmatra kulturna baština Hrvata u Vojvodini i njezini sastavni dijelovi, brojni materijalni i simbolički elementi. O višestoljetnoj nazočnosti Hrvata unutar panonskoga kulturnog areala jasno svjedoči bogato nasljeđe (graditeljstvo, likovna umjetnost, jezična baština, tradicijske vještine, običaji i dr.). U prvom dijelu rada ukazuje se kako je nepostojanje manjinskih kulturnih institucija tijekom 1990-ih u većini sredina koje nastanjuju Hrvati, uz nesklono okruženje i politike vođene prema njima u prijašnja dva desetljeća, kao i prevladavajuće probleme depopulacije, te nepostojanja kulturne strategije otežavalo transfer kulturnih praksi na mlađe populacije što dugoročno utječe na njihovo degradiranje i zaborav. Razmatraju se dosadašnji poduzeti koraci u memoriranju vlastitih kulturnih vrijednosti i potrebni koraci u izradi registra kulturne baštine Hrvata u Vojvodini. U završnom dijelu rada donose se mogući modeli zaštite kulturne baštine. Izneseni modeli ne ovise samo o zakonskim regulativama već, i ponajprije, o republičkim i pokrajinskim institucijama, koje se financiraju od strane države, osnovanim da brinu o kulturnim dobrima te baštinicima kulture Hrvata u Vojvodini, njihovim kulturnim udrugama i predstavnicima kulturne i političke elite koji kreiraju kulturnu politiku vlastite zajednice.

Ključne riječi: *kulturna baština, Hrvati, Vojvodina*

Uvod

Zaštita kulturne baštine je temelj očuvanja i razvitka kulturnog i nacionalnog identiteta u multietničkoj i multikonfesionalnoj zajednici poput Vojvodine. Svjedočanstva o kontinuitetu nekog naroda i memoriranje vlastite kulture bitni su segmenti složenoga fenomena kulture sjećanja. Obje sastavnice kulturne baštine, materijalna i nematerijalna dobra, su „osobna iskaznica“ jednog naroda i važan čimbenik nacionalne identifikacije.

Prepoznavajući da su materijalna i nematerijalna baština u tradicijskome kulturnom naslijeđu neraskidivo povezane javila se potreba njihove zaštite zbog promjena koje globalizacija i tehnički razvoj donose u svakodnevne živote ljudi i njihove navike. Takvim promjenama još su više podložne manjinske zajednice, demografski male zajednice, čiji se identitet nije mogao čuvati, ili je bilo otežano njegovo čuvanje kroz elemente materijalne kulturne baštine poput građevina, pisanih dokumenata ili umjetničkih djela, već uglavnom kroz pučku tradiciju, specifične izričaje, oralnu povijest i književnost. Procesi globalizacije uz neke pozitivne civilizacijske napretke poput dijaloga među zajednicama, istovremeno mogu stvarati nove izvore netrpeljivosti, napose u odnosima moći između 'visokih' i 'niskih' kultura što može rezultirati gubitkom vrijednosti, svjesnog ili nesvjesnog uništenja nematerijalne kulturne baštine.

Uzimajući u obzir važnost nematerijalne kulturne baštine za razumijevanju među ljudima i njezina jamstva održivog razvoja, kulturne raznolikosti i kreativnosti, pozivajući se na Preporuku UNESCO-a o zaštiti tradicionalne kulture i folkloru iz 1989., Opću deklaraciju UNESCO-a o kulturnoj raznolikosti iz 2001. i Istambulsku deklaraciju iz 2002. prihvaćena je na 32. Općoj skupštini UNESCO-a Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage), a koja uključuje i jezik, dijalekte, govor i toponimiku te usmenu književnost svih vrsta. Prema definiciji UNESCO-a „Nematerijalna kulturna baština' znači vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.“ (UNESCO, 2003). Ovakva definicija koja prepoznaje međuovisnost prirodne, materijalne i nematerijalne baštine, u mnogome je utjecala je da su brojne zemlje potpisale ovu Konvenciju. Republika Srbija je potpisala ovu Konvenciju 2010. godine i time preuzela obvezu njezine primjene. U narednom razdoblju poseban značaj treba dati implementaciji Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine jer njezin sadržaj obvezuje potpisnice na očuvanje nematerijalnog kulturnog nasljeđa i manjinskih zajednica.

Depopulacija Hrvata u Vojvodini i izazovi transfera kulturnih praksi na mladu populaciju

Promjena broja Hrvata u Vojvodini od kraja Drugoga svjetskog rata do posljednjeg popisa stanovništva Srbije 2011. godine posljedica je uzajamnog djelovanja niza demografskih, ali i nedemografskih čimbenika. Tijekom posljednjih pola stoljeća (1961–

2011) traje kontinuirana ukupna depopulacija ove zajednice. Prvo razdoblje od kraja 1970-ih do početka 1990-ih obilježeno je postupnim smanjenjem stope rađanja. Zatim u prvoj polovici 1990-ih značajno mjesto zauzimaju nedobrovoljne migracije. Iseljavanje je bilo usmjereno uglavnom u Hrvatsku, ali i druge zemlje. U polustoljetnom razdoblju (1961–2011) broj im je u Vojvodini smanjen za čak dvije trećine (od 134 232 1948. godine broj im je opao na 47 033 u 2011. godini). „Razlozi tako snažnoj depopulaciji su brojni, no moguće ih je sažeti u sljedeće činitelje demografskog regresa: slaba bioreprodukcija, demografsko starenje, negativna migracijska bilanca (emigracija), neriješeno manjinsko pitanje te promjena u nacionalnom izjašnjavanju.“ (Živić, 2012: 229). Pad broja i udjela hrvatskog stanovništva u najvećoj mjeri je posljedica negativnog migracijskog salda (Raduški 2011: 387). Emigraciju su u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća u velikoj mjeri determinirali politički i s političkim promjenama povezani čimbenici. Neovisno o lojalnosti prema državi u kojoj su živjeli, bili su tijekom 1990-ih predmetom etnički motiviranog nasilja i asimilacijskih politika. U nestabilnim političkim i društvenim okolnostima, ugrožene materijalne i životne egzistencije, izloženi nasilju i fizičkim progonima Srbiju je napustilo, prema nekim procjenama, između 30.000 i 40.000 Hrvata, najvećim dijelom iz Srijema te jugozapadnog dijela Bačke (općina Bač) i sjevernog dijela somborske općine (naselje Stanišić) (Bara i Vukić, 2012: 7).

Toponimi su jedno od svjedočanstava o kontinuitetu nekog naroda na nekom prostoru. Brojni su povijesni i suvremeni toponimi s hrvatskim, bunjevačkim ili šokačkim predznakom u svojim nazivima, primjerice Hrvatsko Selo danas dio Novog Sada (Vulović, 1926), Hrvatska Boka, Hrvatska Neuzina, Hrvatska Klarija, Hrvatski atar (južno od današnjeg Radojeva), Šokački kraj (Vajska), Hrvatski Majur kod Subotice. U nekadašnjem graničarskom dijelu južnog Banata u Bavaništu postojao je Šokački kraj, u drugim naseljima hrvatski sokaci, krajevi itd. Najveći dio mladih generacija u Vojvodini nije upoznat s njima. Naime, političke promjene, uz administrativno spajanje naselja, nakon Prvoga i Drugoga svjetskog rata, kao i pad broja Hrvata rezultirali su postupnim brisanjem hrvatskih predznaka u službenim nazivima Boke, Neuzine i Klarije, koja je preimenovana u Radojevo. Inicijative za promijene naziva srijemskih naselja Hrtkovci u Srbislavce¹, Kukujevcima i Gibarac u Lazarevo i Dušanovo², koja su prije 1991. imala gotovo isključivo hrvatsko stanovništvo, kao

¹ Vesela Laloš, *Hrtkovci 16 godina posle zločina*, <http://www.slobodnaevropa.org/content/article/1109760.html> (pristup: 28. 6. 2013.)

² Petar Vejnović, *Inicijative za promenu naziva sela. Lazarevo u Kukujevcima, Dušanovo u Gibaracu*, http://www.sidskiportal.net/bilten/index.php?option=com_content&view=article&id=1078:2010-04-03-21-24-56&catid=37:aktuelno&Itemid=69 (pristup: 28. 6. 2013.)

i naziva ulica, namjeravale su izbrisati i posljednji trag nekadašnjeg postojanja Hrvata u tim naseljima. Sličnih inicijativa bilo je na cijelom području bivše Jugoslavije. Imena naselja reflektiraju jezično-povijesni i kulturno-socijalni kontekst u kojem su nastala te razloge njihova imenovanja. Ljudi se identificiraju s prostorom globalno i lokalno zbog čega je prostor jedan od elementa u procesu formiranja identiteta. Povezuju se s njima značajnim mjestima okupljanja kao što su ulice i trgovi (Mirošević, 2011). Stoga su imena ulica, trgova, naselja simboli koji izražavaju društveni kolektivni identitet. Jedan od kolektivnih identiteta je etnički i nacionalni koji se ostvaruje preko zajedničkih simbola. Službenim mijenjanjem naziva ulica, trgova, naselja gubi se i dio identifikacijskog resursa za mlade generacije. Oni se mogu reproducirati u svakodnevnoj komunikaciji, ali je njihov transfer na mlađu populaciju bez uporišta u službenom imenovanju otežan. Promatrano na teritoriju Vojvodine za Hrvate je u upotrebi javnih natpisa na hrvatskom jeziku najpovoljnija situacija u Subotici, kulturnome, političkom i demografskom središtu vojvođanskih Hrvata (usp. Vuković, 2012). Snažni identifikacijski resurs su i povijesne osobe i s njima povezani nazivi i spomenici kulture. Ban Josip Jelačić je jedna od najznačajnijih osoba u hrvatskoj povijesti, napose za Hrvate u Vojvodini. Zahvaljujući diplomatskim naporima i Gradu Novom Sadu rodna kuća hrvatskoga bana Josipa Jelačića je obnovljena 2012. godine. Ovaj čin obnove sa sobom nosi političku i civilizacijsku poruku da je rodna kuća Josipa Jelačića prepoznato kulturno naslijeđe u Vojvodini. Međutim, iako bi trebala biti zaštićeno kulturno dobro u funkciji očuvanja kulturnog naslijeđa vojvođanskih Hrvata, kuća Josipa Jelačića još uvijek nije spomenik kulture.³

Hrvati se danas ubrajaju među najstarije stanovništvo u Vojvodini. Na osnovu prosječne starosti ulaze u posljednju, krajnje nepovoljnu kategoriju najdublje demografske starosti (Živić, 2012). Demografski regres i starenje je svakako jedan od najtežih problema s kojim se suočava ova manjinska zajednica. Osim što narušena dobno spolna struktura vodi do bitnog smanjenja (bio)reprodukcije stanovništva i biološke depopulacije, starenje će negativno utjecati na cijeli niz društvenih aktivnost. Smanjenje njihova broja, napose mladih dobnih skupina, ujedno predstavlja smanjenje broja nositelja hrvatskog identiteta. Dugoročno se može očekivati, uz postojeće trendove, degradacija pojedinih elemenata društvenog i kulturnog života te postupno nestajanja pojedinih sastavnica kulturne baštine (mjesni idiomi, pučki običaji, toponimi i sl.). Uz činjenicu da je sve manje hrvatskog stanovništva mlade dobi, brojni su primjeri da je ono snažno zahvaćeno modernizacijom cjelokupnoga života. Postavlja

³ Dinko Gruhonjić, *Obnovljena kuća bana Jelačića u Petrovaradinu* <http://www.dw.de/obnovljena-ku%C4%87a-bana-jela%C4%8Di%C4%87a-u-petrovaradinu/a-16309494> (pristup: 28. 6. 2013.)

se pitanje u kojoj je mjeri moguć međugeneracijski transfer tradicionalnih kulturnih obrazaca. To se posebno odnosi na nematerijalnu kulturnu baštinu poput bogatog leksika, toponima, glazbe, tradicijskih vještina i dr. Hrvatski organski idiomi u Vojvodini u uvjetima suvremenog života izrazito su ugroženi. Veliki broj Hrvata danas govori ekavicom, velikom većinom u Srijemu i Banatu, dok u Bačkoj još uvijek ima govornika bunjevačkih i šokačkih idioma, ali su i u ovom slučaju, napose kod mladih, sve zastupljeniji idiomi vojvođanskih Srba. U suvremenom razdoblju usvajanje hrvatskoga standardnog jezika izrazito je poraslo, s vrlo velikim rezultatima u znanosti i u kulturnom životu (Lisac, 2012: 159). Eventualne pozitivne promjene su moguće uz pomoć književnih izdanja, prilagođenih školskih programa i tečajeva. Pozitivnih primjera ima u njegovanju hrvatskih duhovnih pjesama kroz održavanje festivala HosanaFest⁴, Festivala marijanskog pučkog pjevanja,⁵ kroz popularizaciju pučke glazbene kulturne baštine i Festival bunjevački pisama⁶, slikanju u tehnici slame kroz održavanje tečajeva te njegovanju folklorne baštine. Kada je riječ o njegovanju tradicijskih vještina (u izgradnji kuća od naboja, izradi ribarskih⁷ i poljoprivrednih alata, dječjih igračaka i sl.), suvremeni životni stilovi ne idu u korist njihovu očuvanju.

Negativne posljedice ostavilo je višedesetljetno razdoblje nemogućnosti osnivanja nacionalno manjinskih društava izvan matičnih republika (Bara i Žigmanov, 2009). Tomu se trebaju pridodati nedovoljno ulaganje, zbog okolnosti, u održavanje kulturnih praksi i dobara, ali i nepostojanje odgovarajućih strategija. Kod hrvatske zajednice je 1990-ih, uz objektivne poteškoće u snalaženju u aktualnim društveno-političkim okolnostima, bilo primjetno i otežano usvajanje novoga, nacionalno manjinskog položaja u društvu koji im je pravno priznat tek 2002. godine što je imalo svoje posljedice u kulturi. Sukladno tome, sve do osnivanja prve hrvatske profesionalne institucije u području kulture Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (dalje: ZKVH) 2008. godine, nije se moglo govoriti o postojanju sustavne kulturne politike Hrvata u Vojvodini.

Uspostava registra kulturne baštine Hrvata u Vojvodini

Prije iznošenja prijedloga Ministarstvu kulture i informisanja Republike Srbije, od strane hrvatske manjinske zajednice u Republici Srbiji, za listu nematerijalne kulturne baštine

⁴ Festival hrvatskih duhovnih pjesama HosanaFest <http://www.hosanafest.suboticka-biskupija.info/> (pristup: 28. 6. 2013.)

⁵ Prvi festival marijanskog pučkog pjevanja <http://www.zvonik.rs/arhiva/1411/ZV24.html> (pristup: 28. 6. 2013.)

⁶ Festival bunjevački pisama <http://www.fbp.rs/> (pristup: 28. 6. 2013.)

⁷ Za stanovnike šokačkih sela uz Dunav i u njegovoj blizini ribarstvo je nekada predstavljalo važnu djelatnost.

na državnoj razini i UNESCO-ve Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine, potrebno je sačiniti registar kulturne baštine Hrvata u Vojvodini.⁸ Radom na njegovoj izradi treba koordinirati ZKVH, kao jedina profesionalna ustanova u području kulture Hrvata u Vojvodini, uz suradnju Hrvatskog nacionalnog vijeća (dalje: HNV) i Hrvatskog akademskog društva (dalje: HAD). Naime, misija ZKVH-a je u osiguranju organizacijskih uvjeta za razvitak kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, menadžmenta u kulturi i kulturne produkcije, uspostavljanja veza i suradnje ustanova kulture, medija, zaštitu i očuvanje kulturne baštine Hrvata u Vojvodini te predstavljanje hrvatske kulture u Srbiji, matičnoj domovini i šire (Statut ZKVH, Čl. 8). Zbog ograničenja u vlastitim resursima ZKVH⁹ se treba osloniti na pomoć postojeće mreže vanjskih suradnika (znanstvenici i stručnjaci zaposleni na fakultetima, znanstvenim i drugim institucijama). Prijedloge za upis u registar trebaju davati kulturne udruge i njihovi članovi. Potrebno je organizirati koordinate koji bi vodili pojedine dionice po teritorijalnom principu (npr. Subotica s okolicom, Sombor s okolicom, Bač s okolicom, Petrovaradin-Novi Sad i Srijem s nekoliko jedinica s pripadajućim naseljima – Šid, Srijemska Mitrovica, Ruma, Zemun). Obim posla nalaže izradu anketnog upitnika koji bi se poslao na adrese hrvatskih kulturnih udruga, u naseljima gdje one postoje te pojedincima za koje je poznato da se bave kulturnim radom u sredinama gdje Hrvati nisu organizirani u udruge. Za izradu upitnika preporuka je da se osnuje tim stručnjaka iz različitih područja: etnologije, etnomuzikologije, muzeologije, bibliotekarstva, arhivistike, sociologije, povijesti. Osnovna pitanja koja bi trebala biti postavljena u upitniku su: 1) informacije o udruzi (misija, sekcije, članstvo), 2) manifestacije koje održavaju udruge, 3) običaji u određenoj sredini, pučki i crkveni (npr. Dužijanica/Dožionica, ljelje-kraljice), 4) specifične kulturne prakse za konkretno naselje, 5) posebne tehnike umjetničkog izražaja (npr. slikanje u tehnici slame, vezovi), 6) tradicijski obrti (izrada pučkih igračaka, alata, kuća od naboja i sl.), 7) pučko pjevanje (bećarci, pjevanje groktalica prema postojećim zapisima), 8) pučke dječje igre, 9) plesovi (bunjevačko kolo, momačko kolo, divojačko kolo i dr.), 10) tradicijska jela (prisnac, tarana i sl.), 11) glazba i instrumenti, 12) usmena književnost, 13) dijalekti, govori, toponimi.

⁸ Spomenut ćemo da su Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima za formiranje „Centra za istraživanje i evidentiranje elemenata nematerijalne baštine bačkih Bunjevaca za upis u nacionalni registar i reprezentativnu listu UNESCO-a“ dobili namjenska sredstva od Ministarstva za kulturu i informisanje Republike Srbije na javnom natječaju za sufinanciranje projekata iz područja kulturnog naslijeđa u Republici Srbiji za 2013. godinu. Vidi: <http://www.kultura.gov.rs/lat/rezultati-konkursa-za-sufinansiranje-projekata-iz-oblasti-kulturnog-nasleda-u-republici-srbiji-u-2013> (pristup: 4. 7. 2013.)

⁹ ZKVH ima samo troje profesionalno uposlenih osoba. Ukupno u prostoru hrvatske kulture u Vojvodini profesionalno rade četiri osobe. Četvrta osoba je zaposlena na mjestu informatora na hrvatskom jeziku u Gradskoj knjižnici u Subotici.

Jedna od dionica u ovom projektu je i kontaktiranje nadležnih institucija i arhiva u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji, i privatnih osoba, gdje se čuva dio rukopisne i druge baštine koja je važna za Hrvate u Vojvodini radi njezina evidentiranja. Dio ovih aktivnosti je započet, u smislu evidentiranja arhivskog gradiva i fondova od značaja za vojvođanske Hrvate, u subotičkom Historijskom arhivu. Istodobno s prikupljanjem materijala za registar kulturne baštine Hrvata u Vojvodini potrebno je upoznati predstavnike nacionalnog ministarstva zaduženog za rad na nacionalnim listama zaštite nematerijalne baštine s prikupljenim prijedlozima kako bi se izvršila evaluacija specifičnih nematerijalnih dobara. Stručni suradnici u ovom projektu također bi trebali pregledati godišta Rada muzeja Vojvodine (prije Rad vojvođanskih muzeja) u kojima su objavljivani prilozi o zbirkama etnološkog odjeljenja Muzeja Vojvodine čiji je dio Zbirka hrvatskih predmeta koja uključuje sve hrvatske regionalne i subetničke skupine u Vojvodini (predmeti iz svakodnevne upotrebe, nošnje i fotografije bačkih Bunjevaca i Šokaca, srijemskih Šokaca i drugih Hrvata te banatskih Hrvata).

Za područje Banata gdje je najmanji broj Hrvata i gdje je asimilacija najdalje otišla potrebno je u suradnji s Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz Zagreba, Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Odsjekom za kroatistiku provesti terensko istraživanje u naseljima Boka, Neuzina i Radojevo (i eventualno naselje Keča, danas u Rumuniji) kako bi se zabilježilo stanje kajkavskog govora preostalih govornika. Budući da je riječ, prema raspoloživim informacijama, o tek nekoliko desetaka osoba starije životne dobi koje se znaju služiti (i) kajkavskim govorom potrebno je istraživanje svih jezičnih razina sa snimanjem zvučnih zapisa provesti što prije. Govor pripadnika ove hrvatske skupine bio je istraživan od 1999. do 2004 u naseljima Boka, Neuzina i Radojevo, kao i u urbanim naseljima gdje su kajkavski govornici u prošlosti preseljavali - Zrenjaninu, Pančevu i Novom Sadu (Sikimić, 2012). Analiza dijela snimljenog materijala je bila objavljena u nekoliko sociolingvističkih studija (Vučković 2000, 2001, 2004, 2010). Istraživanje među potomcima Karaševca u srpskom dijelu Banata (usp. Bara, 2011), koji se više ne služe karaševskim govorom(govorima) provedeno je 2010. u naseljima Uljmi i Izbištu (Biljana Sikimić i Aleksandra Đurić-Milovanović s Balkanološkog instituta SANU). Istraživanje je bilo usmjereno na narative koji obilježavaju tradiciju i povijesti ove zajednice. Među prikupljenim podacima su pripovijesti o migracijskim rutama Karaševaca iz brdskog područja Banata u njegov ravničarski dio, arhaična jezična obilježja i katolički običaji (Ilić i Đurić Milovanović, 2012: 154). Koliko nam je poznato rezultati ovih istraživanja nisu još objavljeni. Snimljeni materijali su pohranjeni u Digitalnom audio-arhivu banatskih govora Balkanološkog instituta

SANU (Ilić i Đurić Milovanović, 2012) te je potrebno ostvariti suradnju s navedenom znanstvenom institucijom kao i drugim potencijalno zainteresiranim institutima i fakultetima u Novom Sadu i Beogradu.

Poduzeti koraci u memoriranju kulturne baštine

Hrvatska zajednica, uz učinjene korake u institucionalnoj izgradnji, napravila je velike iskorake na polju kulture sjećanja i memoriranja vlastite kulturne baštine unatoč subjektivnim slabostima i nepostojanju institucionalnog iskustva. Popis stanovništva Srbije 2011. godine zabilježio je najmanji broj pripadnika hrvatske nacionalnosti od početka dvadesetog stoljeća do danas, no unatoč njihovom demografskom regresu čini se da oni kao zajednica nikada nisu imali bogatiju i raznovrsniju kulturnu scenu.¹⁰ Hrvati u Vojvodini jedina su manjinska zajednica u Republici Srbiji koja je uspjela pokrenuti vlastite opsežnije leksikografske projekte čiji su predmet obrade svi važniji segmenti društvenoga i kulturnog života. Nakon izlaska iz tiska prvog sveska Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca 2004. godine, u kojemu je zastupljen samo dio vojvođanskih Hrvata, bački Bunjevci i Šokci, javila se potreba za leksikografskom obradom Hrvata iz vojvođanskog dijela Srijema, s dugoročnim ciljem očuvanja i memoriranja manjinske kulture hrvatskoga naroda na tome području. Prvi svezak Biografskog leksikona Hrvata istočnog Srijema izašao je krajem 2011.¹¹ Valja istaknuti da je s realizacijom prvoga sveska postignut jedan od projiciranih ciljeva toga leksikografskog projekta, naime donekle je popunjena dosadašnja praznina dostupnih sadržaja o Hrvatima u Srijemu, proširen je interes hrvatske i šire javnosti za hrvatsku manjinu u Vojvodini, osnažena je autorepcija vlastitoga kulturnoga nasljeđa i otvorena su nova poglavlja o mjesnom hrvatstvu, u čemu se ogleda njegova najveća vrijednost (Andrić Penava, 2012). Kroz sadržaje natuknica obaju Leksikona, napose Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca koji je tematski šire postavljen, zabilježen je veći broj materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara Hrvata u Vojvodini: pučke igre, običaji, toponimi, pučki nazivi alata i predmeti iz svakodnevne uporabe, tiskovine, manifestacije, kulturne udruge (nekadašnje i suvremene) itd. (Žigmanov, 2012) Time je postignut jedan od značajnih ciljeva

¹⁰ Posebno priznanje za kulturni rad Povelju Republike Hrvatske uručio je predsjednik Republike Hrvatske društvima HKD Vladimir Nazor iz Sombora i HKPD Matija Gubec iz Tavankuta. Tim činom šalje se poruka matične države da prepoznaje napore u očuvanju hrvatskog identiteta, a istodobno se osnažuje samopoštovanje unutar hrvatske zajednice.

¹¹ U oba projekta u nakladništvu je sudjelovao HAD iz Subotice. Sunakladnici prvog sveska *Biografskoga leksikona Hrvata istočnog Srijema* su Libera editio d.o.o. iz Zagreba i HAD iz Subotice.

tih projekata, započelo je sustavno memoriranje vlastite kulture, ostvarena je viša razina samopoštovanja, vlastite vrijednosti i svijesti o nacionalnoj pripadnosti (Bara i Vukić, 2012).

Tijekom protekla dva desetljeća, u skromnim uvjetima, često naporima pojedinaca, najčešće u nakladi kulturnih udruga, od 2005 i NIU Hrvatske riječi, objavljujvana su značajna djela koja svjedoče vlastito trajanje i memoriraju kulturnu baštinu Hrvata u Vojvodini (vidi detaljan popis monografija u: Žigmanov i Bara, 2009). Vrijedno je spomenuti i veći broj monografija koje su objavljene: o Dužijanci, šokačkim narodnim nošnjama u Bačkoj, bunjevačkoj nošnji subotičkog kraja, monografija starih fotografija bunjevačkih nošnji, bibliografije Klasja naših ravni i bačkih Hrvata, pučkoj pobožnosti, osobnim imenima, prezimena i nadimcima bačkih Hrvata¹². Osnivanjem ZKVH stvoreni su uvjeti za sustavniju nakladničku djelatnost u području kulture. U svega nekoliko godina objavljeno je više djela koja svojim sadržajem memoriraju i štite od zaborava materijalno i nematerijalno kulturno naslijeđe: Ilija Žarković: *Zaboravljeni rječnik - govor golubinačkoga kraja* (2009); Ivan Andrašić: *Izgradnja kuća nabijača u Sonti u XX. stoljeću* (2010); te *Godišnjak za znanstvena istraživanja* (2009-2012) i časopis za književnost i umjetnost *Nova riječ* (2013). U novije vrijeme zastupljeni su i drugi mediji, nosači zvuka *Svatovske pisme Šokaca iz Bačke* u izdanju Udruge građana Urbani Šokci iz Sombora (2012), nosač zvuka – Kraljice Bodroga *Alaj piva Šokica* u izdanju ZKVH-a (2012). Veliki uspjeh i potencijal u popularizaciji kulturne baštine pokazali su dokumentarni i kratki filmovi redatelja Rajka Ljubića i Branka Ištvančića¹³ koji su za svoja djela nagrađivani od struke i publike.

Tijekom 2009. istraživano je stanje i potrebe hrvatskih kulturnih udruga, identitet i tradicijsko naslijeđe kod Hrvata Bunjevaca, glazbena ostavština Josipa Andrića, održan je veći broj tematskih predavanja, započete su radnje u kodifikaciji arhivskog gradiva o Hrvatima u Vojvodini, aktivnosti na formiranju zavičajne knjižnice istih, održana je izložba Tradicijsko ruho Hrvata u Vojvodini (Forjan, 2011)¹⁴, obilježavaju se obljetnice hrvatskih velikana u Vojvodini (2013) itd.¹⁵ Važno je istaknuti da se dosadašnjim aktivnostima učinjeni znatni napori u decentralizaciji kulturne djelatnosti i jačanja kohezije između različitih subetničkih i regionalnih skupina Hrvata u Vojvodini.

¹² Praksa koja je uvedena u Godišnjaku za znanstvena istraživanja je da se redovito prate monografije i zbornici radova koji tematiziraju u cijelosti ili većim dijelom Hrvate u Vojvodini. Prikazi monografija dostupni su na stranicama Godišnjaka za znanstvena istraživanja <http://godisnjak.zkvh.org.rs/> (pristup: 28. 6. 2013.)

¹³ Filmografija Branka Ištvančića dostupna je na <http://www.istvancic.com/filmografija.htm> (pristup: 4. 7. 2013.)

¹⁴ Od predstavljenih nošnji posebice je zanimljiva banatska hrvatska narodna nošnja koja je u drugoj polovici prošlog stoljeća nestala iz svakodnevnog života. Na osnovu starih fotografija napravljena je vjerna rekonstrukcija, što je iznimno vrijedan doprinos čuvanju i obnavljanju tradicije na tim prostorima.

¹⁵ Za detaljni uvid u aktivnosti na kulturnom polju u razdoblju 2008-2013 vidjeti izvješća o poslovanju ZKVH i arhivu vijesti na stranicama <http://www.zkvh.org.rs>.

Nakon inicijative vanjskih suradnika ZKVH u studenom 2011. za popisivanjem materijalne i nematerijalne kulturne baštine počinju pripreme radnje na tom planu. Ubrzo je, u svibnju 2012. ZKVH organizirao znanstveni kolokvij s temom *Popis nematerijalne kulturne baštine u Republici Hrvatskoj – primjena iskustava*. Na kolokvij se, premda su pozvani, nisu odazvali predstavnici pokrajinskog Zavoda za zaštitu spomenika kulture, resornog pokrajinskog tajništva, niti Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije.¹⁶

Najavljeni projekt digitalizacije kulturne baštine Hrvata u Vojvodini, putem projekta Europske unije, i postavljanje digitalnih sadržaja na poseban internetski portal, značio bi uvrštavanje ovih sadržaja u svjetsku baštinu i široku dostupnost javnosti.¹⁷ Jedan od posljednjih koraka koju su predstavnici kulturnih djelatnika najavili je izrada Kulturne strategije Hrvata u Srbiji za razdoblje od 2013. do 2020. godine. S ciljem osmišljavanja strategije razvoja kulturnog stvaralaštva i razvoja aktivnosti na očuvanju kulturne baštine održan je sastanak predstavnika hrvatskih kulturnih udruga 1. lipnja 2013. u Bačkom Monoštoru, u organizaciji ZKVH i HNV.¹⁸ Definiranjem elemenata i sastavnica strategije po prvi put bi se dugoročno utvrdila kulturna politika hrvatske zajednice i dale smjernice njezina razvoja.

Mogući modeli zaštite kulturne baštine

Zaštita kulturne baštine je vrlo kompleksna zbog čega je za njezinu provedbu potrebno uspostaviti i razvijati povezanost i suradnju između HNV-a, ZKVH-a i kulturnih udruga. Zakonske odredbe vezane za zaštitu kulturne baštine definiraju vrste kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, financiranje zaštite i očuvanja kulturnih dobara, kao i druga pitanja u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara. Sve zakonske definicije imaju svoje utemeljenje u međunarodnim konvencijama o kulturnom naslijeđu. Činjenica je da državne, zakonom zaštićene ustanove kulture, u pravilu osnivaju pripadnici dominantnih skupina društva dok su ostali dijelovi društva, u pravilu, isključeni od mogućnosti utjecaja na njihovo osnivanje. Odabir što je, a što nije kulturno dobro ovisit će o legitimnim predstavnicima osnivača kulturnih institucija. „U trenutku odabira što će biti nasljeđe, oni se

¹⁶ Siniša Jurić, *Iskustvo Hrvatske u popisu nematerijalnih kulturnih dobara korisno za hrvatsku zajednicu u Vojvodini* <http://www.zkvh.org.rs/index.php/mapa-sajta/27-aktivnosti-zavoda/1144-iskustvo-hrvatske-u-popisu-nematerijalnih-kulturnih-dobara-korisno-za-hrvatsku-zajednicu-u-vojvodini> (pristup: 28. 6. 2013.)

¹⁷ Siniša Jurić, *Hrvatska kulturna baština uskoro i u digitalnom obliku* <http://zkh.org.rs/index.php/misija/1697-hrvatska-kulturna-batina-uskoro-i-u-digitalnom-obliku> (pristup: 28. 6. 2013.)

¹⁸ Susretu su nazočili predstavnici Izvršnog odbora Hrvatskog nacionalnog vijeća, Hrvatske matice iseljenika, Generalnog konzulata RH u Subotici i Državnog ureda za Hrvate izvan RH.

pritom uglavnom vode trenutačno prevladavajućom stručno-znanstvenom paradigmatom, a koja je opet uvjetovana višom, u smislu moći prevladavajućom političko-ideološkom paradigmatom vremena i dominantne društvene skupine.“ (Vuković, 2011: 101). Iako demokratska društava pretpostavljaju uključenost pripadnika svih pojedinaca i društvenih skupina u donošenje važnih odluka, napose onih koje se tiču pripadnika konkretne zajednice, oni izvan sustava moći u pitanjima zaštite i definiranja kulturnih dobara i dalje izostaju (Vuković, 2011). Možda je ponajbolji primjer rodna kuća Josipa Jelačića u Petrovaradinu koja bi trebala biti zaštićeno kulturno dobro, važno ne samo za vojvođanske Hrvate. Međutim, kuća bana Jelačića još uvijek nije spomenik kulture. Kada je riječ o kulturnim institucijama u Srbiji, institucije koje se financiraju od strane države imaju mali broj sadržaja koji se odnose na hrvatsko kulturno naslijeđe, a prisutna je i povremena diskriminacija kada je riječ o sredstvima koje na natječajima dobivaju hrvatske udruge.¹⁹ Ilustrativnost pružaju određene komparacije kada je riječ o odnosu Hrvatske i Srbije prema kulturnome naslijeđu svojih nacionalnih manjina tako i o odnosu država matičnih naroda prema kulturnome naslijeđu pripadnika svojih naroda u susjednim državama.²⁰ Kroz rezultate analize visine odobrenih sredstava od resornog

¹⁹ Zlata Vasiljević, *U susret Kulturnoj strategiji Hrvata u Srbiji*, Hrvatska riječ, Subotica

<http://www.hrvatskarijec.rs/vest/1938/U-susret-Kulturnoj-strategiji-Hrvata-u-Srbiji/> (pristup: 4. 7. 2013.)

²⁰ Ministar kulture i informisanja Republike Srbije donio je odluku da se u 2012. godini finansijski podrži projekt HKPD-a Tomislav iz Golubinaca za snimanje kratkometražnoga filma „Sremačka hrvatska svadba“ u iznosu od 75.000 dinara i Franjevački samostan u Subotici za projekt „Restauracija franjevačkih portreta“ u iznosu 50.000 dinara. Sumarno je za kulturno naslijeđe Hrvata u Srbiji država odobrila ukupno 125.000 dinara ili oko 1.200 eura. Projekt, izvan folklornih okvira, ZKVH „Barok XVIII. stoljeća u Vojvodini - barokna arhitektura samostana, rimokatoličkih crkava i kapela u Vojvodini“, za koji su tražena sredstva u iznosu od 805.000 dinara, nije dobio finansijsku potporu. Istodobno je Ministarstvo podijelilo na natječajima ukupno sredstava u iznosu od gotovo 270 milijuna dinara. Od istog Ministarstva Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture iz Petrovaradina dobio je sredstva za realiziranje pet projekata zaštite kulturnih spomenika hrvatskih Srba u ukupnom iznosu od 3.250.000 dinara ili oko 30.000 eura. Pokrajinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture iz Petrovaradina od istog Ministarstva je odobreno za 2013. godinu 4 projekta zaštite kulturnih spomenika hrvatskih Srba. Stoga predstavnici kulturne elite Hrvata u Srbiji ovakvu raspodjelu smatraju diskriminirajućom jer su neke druge manjinske zajednice u Srbiji za svoje projekte dobile višestruko više iznose što nije u srazmjeru s demografskom zastupljenošću nekih manjina niti izvrsnošću predloženih programa. Prilikom raspodjele sredstava projektima iz područja kulture, Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije nije tražilo mišljenje HNV (usporedi Zakon o kulturi čl. 5 i 6. Sl. glasnik RS br. 72/2009), što dodatno ostavlja negativnu sliku. Usporedbe radi Hrvatska je nakon povrata kulturnih dobara koje je Srbija otuđila iz Hrvatske tijekom rata, za jedan dio koji na neki način pripada srpskoj zajednici izdvojila ili planira izdvojiti pozamašna sredstva kada je riječ o zaštiti i prezentaciji kulturnog naslijeđa srpske zajednice u Hrvatskoj. Prema riječima ministrice kulture Republike Hrvatske Zlata Violić predmeti koji trebaju biti vraćeni bit će „smješteni u primjerenim uvjetima u prostorijama Srpske pravoslavne crkve u Hrvatskoj, ali i u onim objektima koje će obnoviti Ministarstvo kulture u suradnji s lokalnim zajednicama i restauratorima“. Iz državnoga proračuna Republike Hrvatske za takve namjene bit će „za ovu i sljedeću godinu osigurano između šest i osam milijuna kuna“, kako je navela ministrica Andrea Zlata Violić što je u protuvrijednosti oko milijun eura. Vidi detaljnu analizu u: Tomislav Žigmanov, *O zaštiti kulturnoga naslijeđa u Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj* dostupno na: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/component/content/article/30-hrvatska-zajednica-u-vojvodini/1098-o-zatiti-kulturnoga-nasljea-u-hrvata-u-srbiji-i-srba-u-hrvatskoj> (pristup: 4. 7. 2013.)

ministarstva Republike Srbije za kulturne programe u 2012. i 2013. godini²¹ nameće se zaključak da se potiče folklorizacija u zaštiti kulturnoga naslijeđa Hrvata dok se profesionalno ozbiljniji programi, ako se i odobre, dodjeljuju institucijama koje to rade umjesto njih pa makar i s upitnom stručnošću. Prisutni su primjeri nestručnog i neodgovornog postupanja nadležnih institucija kada je riječ o objektima važnim za Hrvate i druge katolike u Vojvodini poput izvođenja arheoloških i građevinskih radova na Franjevačkom samostanu sv. Marije u Baču. Riječ je o vrijednom kulturnom dobru iz 12 stoljeća, zbog čega je kategorizirano najvišim stupnjem - od izuzetnog značaja za Republiku Srbiju. Zbog nestručnog postupanja djelatnika Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Vojvodine samostan je izložen još većem propadanju.²²

Važno je spomenuti da su se dosadašnja samoupravna prava hrvatske manjinske samouprave prema državnim tijelima najčešće svodila na simboličnu formalnu ulogu. Kada su posrijedi bile značajnije ovlasti, poput davanja prijedloga u važnim pitanjima (poput financiranja projekata i programa manjinskih zajednica te kriterija raspodjele sredstava), državna su ih tijela ignorirala i donosila odluke protivno prijedlozima manjinske samouprave ili uopće nisu tražila prijedloge (Bačić, 2012).

Proklamirani ciljevi i prioriteti kulturne politike Srbije, od 2001. godine do danas, su decentralizacija kulturno-umjetničkih aktivnosti i ravnomjeran kulturni razvitak u svim krajevima Srbije, razvoj kreativnosti, zaštita kulturnog naslijeđa i digitalizacija. Skupština Republike Srbije je Zakon o kulturi (Sl. glasnik RS br. 72/2009) usvojila rujna 2009. koji je na snagu stupio u ožujku 2010. godine. (Vukanović, 2011: 10). Zakon o kulturi u članku 5. predviđa da se nacionalni savjeti nacionalnih manjina brinu o provođenju kulturne politike nacionalne manjine i, u skladu sa zakonom, sudjeluju u procesu odlučivanja ili da sami odlučuju o pojedinim pitanjima vezanim za svoju kulturu. Članak 6. stavak 6 istog Zakona pod općim interesima u kulturi navodi „otkrivanje, stvaranje, proučavanje, očuvanje i predstavljanje srpske kulture i kulture nacionalnih manjina u Republici Srbiji“. Sukladno zakonima potrebno je uključiti predstavnike hrvatske zajednice u rad nadležnih kulturnih institucija, primjerice kroz savjetodavna tijela.

²¹ Raspodjela sredstava Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije za kulturne programe u 2012. godini dostupna je na: <http://www.kultura.gov.rs/lat/konkurs-za-sufinansiranje-projekata-iz-oblasti-kulturnog-nasleda-u-republici-srbiji-u-2012-godini> (pristup: 4. 7. 2013.). Za 2013. godinu <http://www.kultura.gov.rs/lat/rezultati-konkursa-za-sufinansiranje-projekata-iz-oblasti-kulturnog-nasleda-u-republici-srbiji-u-2013-godini> (pristup: 4. 7. 2013.)

²² Dopis 7/13 o nedovršenim radovima Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Vojvodine Josipa Špehara predstojnika Franjevačkog samostana sv. Marije u Baču od 3. 7. 2013. Dopis je upućen Pokrajinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture, Petrovaradin – Novi Sad, Franjevačkom provincijalatu, Zagreb i Zavodu za kulturu vojvodanskih Hrvata, Subotica. Dopis je pohranjen u pismohrani ZKVH. Uvid u sadržaj autoru je odobren od Tomislava Žigmanova, ravnatelja ZKVH.

U nastavku donosimo neke od mogućih modela zaštite kulturne baštine. Izneseni modeli ne ovise samo o zakonskim regulativama već, i ponajprije, o republičkim i pokrajinskim institucijama, koje se financiraju od strane države, osnovanim da brinu o kulturnim dobrima te baštinicima kulture Hrvata u Vojvodini, njihovim kulturnim udrugama i predstavnicima kulturne i političke elite koji kreiraju kulturnu politiku vlastite zajednice.

- Poželjno je pri HNV ustanoviti odbor za praćenje zaštite kulturnih dobara koji bi pratio implementaciju zakonskih akata o zaštiti kulturne baštine.

- Nužno je osnažiti odgovornost od strane države osnovanih kulturnih institucija, republičkih i pokrajinskih, na programima zaštite kulturnih dobara i proširiti sadržaje koji tematiziraju Hrvate.

- Istraživanje kulturne baštine Hrvata u Vojvodini je nezaobilazno pri koracima u njezinoj zaštiti. Sustavnim istraživanjima preventivno se djeluje protiv asimilacije, globalizacijskih učinaka te negacije i prisvajanja kulturne baštine od strane drugih zajednica.

- Jedan od prvih koraka, u sklopu procesa izrade registra kulturne baštine Hrvata u Vojvodini, je sustavno identificiranje, evidentiranje, dokumentiranje i stručna obrada kulturne baštine što podrazumijeva i inventarizaciju zbirke predmeta u vlasništvu privatnih osoba. Taj proces uključuje utvrđivanje stanja materijalnih dobara (npr. križeva krajputaša, zgrada) radi izrade popisa prioriteta i utvrđivanje kulturne vrijednosti za dobra koja posjeduju elemente žive tradicije (npr. Dužijanca, slikanje u tehnici slame, običaji polivača, Betlemara i dr.).

- U ovom procesu potreban je angažman resursa postojećih hrvatskih institucija, kulturnih udruga, pojedinaca i resursa matične i domicilne države (institucije, udruge, pojedinci).

- Republika Hrvatska bi se trebala aktivnije uključiti u razvijanje kulturne suradnje s Vojvodinom, ali uz izravno uključivanje i mjesnih hrvatskih udruga, jer tamo postoji značajno naslijeđe hrvatskog naroda u materijalnoj i običajnoj baštini.

- Kulturno naslijeđe dijela Hrvata u Vojvodini svojim smatraju i oni Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima. Potrebno je ispitati postoji li moguća zajednička platforma djelovanja i

prostor za konstruktivni dijalog. Bunjevačku zajednicu Hrvata i ne-Hrvata opterećuju isti problemi depopulacije, smanjenog broja nositelja identiteta (etničkog i nacionalnog ili samo etničkog) i poteškoće u prijenosu kulturnih praksi na mladu populaciju. Neovisno u kojem će se smjeru razvijati bunjevački identitet – unutar uskog etničkog ili nacionalno hrvatskog potrebni su konkretni koraci u zaštiti kulturnih praksi bunjevačke zajednice.

- Afirmaciju vlastitih kulturnih vrijednosti trebaju promovirati predstavnici intelektualne elite i kulturne udruge u cilju približavanje kulturnog naslijeđa baštinicima.

- Kulturnim programima dominiraju folklorni sadržaji koje je potrebno proširiti novim aktivnostima.

- U naseljima gdje kulturne udruge djeluju preporuka je povezivanje s mjesnim školama kako bi se pokušalo mlade usmjeriti na kulturne sadržaje iz vlastite sredine.

- U prezentaciji i popularizaciji kulturne baštine značajne rezultate su pokazali dokumentarni i kratki filmovi zbog čega bi ovakve programe trebalo više koristiti.

- Moguća je popularizacija pučkih dječjih igara u djece predškolske i školske dobi kroz njihovo uvrštavanje u programe škola i vrtića ili u programe kulturnih udruga.

- Povezivanje kulturne baštine i turističke ponude. Etno Didina kuća u Baču, Etno kuća Mali Bodrog i Etno kuća Kuveljić u Bačkom Monoštoru, Etno salaš u Đurđinu i dr. samo su primjeri takvog djelovanja. Salaška naselja su svojevrsni kulturni krajolik i kao takva bi ih trebalo zaštititi. Uz turističku djelatnost ovdje se mogu povezati izrada i prodaja suvenira, replika nošnji, raznih predmeta, fotografija i razglednica.

- Održavanje edukativnih programa: tečajeva, seminara, savjetovanja i sličnih oblika rada su dobar način pristupa javnosti i prisutna praksa kod ZKVH-a i dijela kulturnih udruga koju treba nastaviti i proširiti. Radi usmjeravanja i planiranja budućih aktivnosti te pružanja stručne pomoći, poželjno je da kulturne udruge o svim svojim aktivnostima šalju godišnja izvješća HNV-u i ZKVH-u.

- Nedovoljna je educiranost predstavnika kulturnih udruga u nekim segmentima djelovanja. Situacija se može poboljšati kroz održavanje stručnih seminara. Primjerice kako planirati i organizirati djelovanje, kako upravljati ljudskim potencijalima, poticati kreativno stvaralaštvo, animirati članstvo, kako se odnositi prema javnosti itd. Kod udruga koje imaju dugu tradiciju djelovanja i bolje uvjete za rad mogu se organizirati napredniji seminari, npr. o digitalizaciji i prezentaciji sadržaja lokalne kulture.

- Zbog usmjerenosti mladih generacija na Internet i medijske sadržaje kulturne udruge se trebaju prilagoditi i dio svojih aktivnosti trebaju usmjeriti na virtualne društvene mreže. Prema istraživanju korisnika društvenih mreža u Srbiji (Radovanović, 2010) mladi su u potrazi za brzim i lako dostupnim informacijama. Čini se uputnim da kulturne udruge o svojim aktivnostima (obavijesti, fotografije, video prilozima) informiraju javnost preko besplatnih korisničkih servisa (MySpace, Facebook, Twitter, YouTube i dr.), napose one koje nemaju vlastite internetske stranice. Predstavnik kulturnih udruga trebalo bi zainteresirati za nove komunikacijske kanale i omogućiti im otvaranje profila ili stranica, te pokazati komunikacijske i kolaboracijske mogućnosti koje društvene mreže pružaju.

- Povećanje dostupnosti kulturnih sadržaja dijelom se može povezati uz prethodnu točku; digitalizacijom sadržaja i njezinim prenošenjem u virtualni prostor čime se postiže veća vidljivost i osnažuju identitetski resursi zajednice. Povećanje broja programa vezanih uz očuvanje tradicijske kulture, izvrsnosti i stvaralaštva kao i međusobna suradnja udruga.

- Uz povećanje broja hrvatskih kulturnih udruga u Vojvodini od 2000-ih na ovamo primjećuje se i ravnomjernija njihova teritorijalna zastupljenost, međutim, djelovanje je atomizirano i uglavnom unutar društava. Potreban je nastavak na decentralizaciji kulturnih događanja, umrežavanje kulturnih udruga i usmjeravanje dijela manifestacija u manje sredine gdje je to moguće (ako postoje adekvatni prostori).

- Sustav financiranja kulturnih djelatnosti iz proračuna zbog aktualne ekonomske situacije u Srbiji i matičnoj domovini ne ostavlja dostatna sredstva za kulturne programe. U takvim uvjetima u posebno teškom položaju su kulturne udruge, napose one koje nisu institucionalizirane. Zbog takvih okolnosti preporučljivo je da više kulturnih udruga organiziraju zajedničke kulturne programe i zajednički apliciraju na javne natječaje.

Zaključak

Materijalna i nematerijalna dobra kao sastavnice kulturne baštine Hrvata u Vojvodini sredstvo su vlastite afirmacije u multietničkoj sredini u kojoj žive. Pri tome su brojni materijalni i simbolički elementi reprezentivni njihove višestoljetne nazočnosti u panonskome području. Depopulacija i starenje su neki od problema s kojima se više desetljeća suočava hrvatska zajednica u Srbiji. Smanjenje njihova broja, napose mladih dobnih skupina, ujedno predstavlja smanjenje broja nositelja hrvatskog identiteta. Uz činjenicu da je sve manje stanovništva mlađe dobi, brojni su primjeri da je ono snažno zahvaćeno modernizacijom cjelokupnoga života. Mjesta za optimizam ipak ima. Unatoč nesklonu okruženju i politikama čiji su bili objekti krajem prošlog stoljeća i njihovom demografskom regresu čini se da kao zajednica nikada nisu imali bogatiju i raznovrsniju kulturnu scenu. Sve donedavno nije se moglo govoriti o postojanju sustavne kulturne politike Hrvata u Vojvodini. Hrvatska zajednica, uz učinjene korake u institucionalnoj izgradnji, napravila je velike iskorake na polju kulture sjećanja i memoriranja vlastite kulturne baštine unatoč subjektivnim slabostima i nepostojanju institucionalnog iskustva. Pred njima je u narednom razdoblju proces sustavnog identificiranja, evidentiranja, dokumentiranja, stručne obrade te izrade registra kulturne baštine i kulturne strategije.

Cultural heritage of Croats in Vojvodina and its possible models for the protection

Summary

This paper discusses the cultural heritage of Croats from Vojvodina, its integral parts, numerous material and symbolical elements. The multi-century presence of Croats within the Panonian cultural areal is clearly attested by presence of rich heritage (architecture, visual arts, linguistic heritage, traditional skills, customs etc.). In the first part of the paper it is shown how a number of factors have made the transfer of cultural practices onto younger generations more difficult, which in due course leads to their degradation and neglect. These factors are primarily the absence of minority cultural institutions during 1990s in most areas settled by Croats in combination with unreceptive environment and politics toward Croats in the previous two decades as well as prevailing depopulation issues. It is discussed what steps

have been made so far in commemorating cultural values and what are the prerequisites of instituting a registry of cultural heritage of Croats in Vojvodina. At the end the paper brings potential models of protection of cultural heritage. The models discussed are not only dependant on legislative regulations but, and primarily, also on motivation of republic and provincial institutions, financed by the state, created to support cultural assets and successors of Croatian culture in Vojvodina, their cultural organizations and representatives of cultural and political elite who determine the cultural politics of their own community.

Key words: *cultural heritage, Croats, Vojvodina*

Izvori:

Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, UNESCO 17. listopada 2003.
www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-HR-WORD.doc (pristup 21. 6. 2013.)

Statut Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata

<http://www.zkvh.org.rs/download/Statut%20ZKVH.pdf> (pristup 21. 6. 2013.)

Zakon o kulturi. Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009.

Literatura:

Andrić Penava, Ivana (2012). Kultura sjećanja: projekt Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema. *Hrvati u Vojvodini: identitet(i), procesi i društvene aktivnosti* (MarioBara i Aleksandar Vukić ur.). Zagreb – Subotica: Institut za migracije i narodnosti – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata: 233-244.

Bačić, Slaven (2012). Desetljeće manjinske samouprave Hrvata u Republici Srbiji – pravni okvir i postignuća. *Hrvati u Vojvodini: identitet(i), procesi i društvene aktivnosti* (MarioBara i Aleksandar Vukić ur.). Zagreb – Subotica: Institut za migracije i narodnosti – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata: 37-50.

Bara, Mario; Vukić, Aleksandar (ur.) (2012). *Hrvati u Vojvodini: identitet(i), procesi i društvene aktivnosti*. Institut za migracije i narodnosti – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. Zagreb – Subotica.

Bara, Mario; Žigmanov, Tomislav (2009). *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti: osnovne činjenice*. Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata: Subotica.

Forjan, Josip (ur.) (2011). *Tradicijsko ruho Hrvata u Vojvodini*: Hrvatska matica iseljenika 7.-20. prosinca 2011. [katalog izložbe].

<http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/186b2cf15071490aaa01614f42b7d59b.pdf> (pristup: 1. 7. 2013.)

Ilić, Marija i Đurić Milovanović, Aleksandra (2012). Digital archive of the Banat vernaculars and culture: fieldwork and perspectives. In (ed. Ivana Pantović) *Proceedings of the Regional Conference Research, Preservation and Presentation of Banat Heritage: Current State and Long Term Strategy*, Vršac, Serbia 17-19 November 2011. City Museum: Vršac: 151–157.

Mirošević, Lena (2011). Imena ulica i trgova kao odraz zajedničkoga kulturno-povijesnog naslijeđa. *Kartografija i geoinformacije*, (10) 16: 56-71.

Radovanovic, Danica Internet paradigma, struktura i dinamika onlajn društvenih mreža: Fejsbuk i mladi u Srbiji., 2010. *Pančevačko čitalište* 17: 20-26.

Raduški, Nada (2011). Prostorni razmještaj i etnička homogenizacija stanovništva Srbije, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 136, 381-394.

Sikimić, Biljana (2012). Timski terenski rad Balkanološkog instituta SANU: razvoj istraživačkih ciljeva i metoda, *Terenska istraživanja – poetika susreta* (Milina Ivanović-Barišić, ur.). Beograd: Etnografski institut SANU: 167-198.

Vučković, Marija (2000). Govor kajkavaca u Boki. Sociolingvistički aspekt, *Južnoslovenski filolog*, LVI, Beograd, 261–271.

Vučković, Marija (2001). Višejezičnost u Banatu na primeru Hrvata kajkavaca. *Actele Simpozionului Banatul Iugoslav trecut istoric și cultural / Radovi Simpozijuma Jugoslovenski Banat istorijska i kulturna prošlost*, Novi Sad, 218–223.

Vučković, Marija (2004). Kajkavci u Banatu: lingvistička situacija i polna diferencijacija. U Sikimić, Biljana (ur.) *Skrivene manjine na Balkanu*. Beograd: Balkanološki institut SANU, 199–215.

Vučković, Marija (2010). Language and Religion among Bulgarian and Croatian Roman Catholics in the Serbian Banat, Ottoman and Habsburg Legacies in the Balkans. In, Christian (ed.) *Language and Religion to the North and to the South of the Danube River*. München – Berlin [Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe 8] 247–264.

Vukanović, Maša (2011). *Pogled na kulturu. Zakoni i prakse u Srbiji i pet država članica Evropske unije*. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka: Beograd.

Vuković, Marinko (2011). Pogled na međuodnos baštine, kulture i identiteta. *Arhivski vjesnik* 54: 97-113.

Vuković, Petar (2012). Jezični krajobraz Subotice. *Godišnjak za znanstvena istraživanja* 4: 163-178).

Vulović, Danilo (1926). *Novi Sad i Vojvodina*. Profesorsko društvo: Novi Sad.

Žigmanov, Tomislav (2012). *Izazovi - sabiranja, sumjeravanja i tumačenja: studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnog zagraničja*. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj: Oksimoron: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. Pečuh.

Žigmanov, Tomislav; Bara, Mario (2009). Monografije o Hrvatima u Vojvodini od 1990. do 2008. osnovne informacije. *Godišnjak za znanstvena istraživanja* 1: 265-277.